

INTERAKTIV METODLAR ORQALI BILISH FAOLLIGINI OSHIRISH.

Boyjigitov Shuhrat

Shahrisabz davlat pedagogika instituti o'qituvchisi.

Otamurodova Shalola

shalolaotamurodova990@gmail.com

Shahrisabz davlat pedagogika instituti " Boshlang'ich ta'lim" yo'nalishi 3-bosqich talabasi.

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada zamonaviy uzluksiz ta'lim tizimini transformatsiya qilish sharoitida interaktiv metodlar va innovatsion pedagogik texnologiyalar orqali o'quvchilar hamda talabalarning bilish faolligini oshirishning konseptual asoslari, pedagogik-psixologik mexanizmlari hamda amaliy yechimlari tizimli ravishda tadqiq etilgan. Bugungi kunda axborot oqimining jadallashuvi ta'lim oluvchilarni passiv bilim oluvchidan mustaqil izlanuvchi, muammoli vaziyatlarni tahlil qiluvchi va kreativ yechimlar taklif etuvchi faol subyektga aylantirishni taqozo etmoqda. Tadqiqot doirasida an'anaviy (monologik) ta'lim tizimining cheklovlari ko'rsatib o'tilgan hamda interaktiv yondashuvlarning o'quvchilar ichki motivatsiyasini uyg'otish, ularda "tanqidiy fikrlash" (critical thinking), "kreativlik" (creativity), "kommunikativlik" (communication) va "jamoada ishlash" (collaboration) kabi 21-asr ko'nikmalarini (4C modelini) shakllantirishdagi funksional imkoniyatlari ochib berilgan.

Maqolada bilish faolligini oshirishga xizmat qiluvchi interaktiv usullar (masalan, Keys-stadi, aqliy hujum, loyihaviy ta'lim, insert, klaster, muammoli ma'ruza) tahlil qilinib, ularni dars bosqichlariga muvofiq to'g'ri guruhlash va didaktik maqsadlarga moslashtirish mezonlari ishlab chiqilgan. Shuningdek, dars jarayonida interaktiv metodlarni qo'llashning psixologik aspektlari — o'quvchilar o'rtasidagi psixologik to'siqlarni bartaraf etish, o'zaro teng huquqli muloqot (dialogik muhit) muhitini yaratish va refleksiyaning to'g'ri tashkil etish masalalari

ilmiy jihatdan asoslangan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, interaktiv ta'lim usullarini tizimli joriy etish dars samaradorligini va o'zlashtirish ko'rsatkichlarini sezilarli darajada oshiradi.

Kalit so'zlar: interaktiv metodlar, bilish faolligi, ta'lim tizimi, pedagogik innovatsiyalar, ta'lim samaradorligi, ichki motivatsiya, tanqidiy fikrlash, mustaqil ta'lim, dialogik muloqot, refleksiv yondashuv, kreativ tafakkur, kompetensiya. didaktik vositalar, mustaqil izlanish, subyekt-subyekt munosabati, muammoli ta'lim, XXI asr ko'nikmalari, kognitiv rivojlanish.

Kirish: Ta'lim tizimida talabalarning bilish faolligini oshirish muammosini muvaffaqiyatli hal etish uchun, eng avvalo, "bilish faolligi" tushunchasining tub mohiyatini anglab yetish lozim. Pedagogika va psixologiya fanlari kesimida bilish faolligi — bu shaxsning tashqi olamni, borliqni, fan asoslarini o'rganishga, yangi bilimlarni egallashga va ularni amaliyotda qo'llashga bo'lgan ichki intilishi, kuchli ehtiyoji, irodaviy harakati va intellektual tayyorgarligini ifodalovchi murakkab shaxsiy xususiyatdir. Nima sababdan bugungi kunda an'anaviy o'qitish usullari o'z samarasini yo'qotmoqda? Bu savolga javob topish uchun ikki tizim o'rtasidagi konseptual farqlarni ko'rib chiqish lozim.

An'anaviy ta'lim asosan "avtoritar" yoki "monologik" xarakterga ega. Bunda darsning markaziy figurasi o'qituvchi hisoblanadi. O'qituvchi bilimlar manbai bo'lib, u dars davomida tayyor konspektlarni, qonuniyatlarni o'qiydi. Talaba esa bu jarayonda passiv "ob'ekt" vazifasini bajaradi, ya'ni uning vazifasi axborotni qabul qilish, daftarga yozish va imtihonda xuddi shu shaklda qaytarib berishdir. Bunday muhitda talabaning tanqidiy fikrlashi rivojlanmaydi, fikrlash doirasi cheklanadi va eng yomoni, unda darsga nisbatan zerikish, loqaydlik paydo bo'ladi.

Bu shunchaki darsda tinch o'tirib o'qituvchini tinglash emas, balki miya faoliyatining maksimal darajada ishlashi, olingan ma'lumotlarni tahlil qilish (analiz), qismlarga ajratish, umumlashtirish (sintez) va ularga shaxsiy munosabat bildirish jarayonidir. Bugungi kunda dunyo miqyosida kechayotgan globallashuv,

axborotlashuv va jadal texnologik taraqqiyot davri ta'lim tizimi oldiga butunlay yangi, jiddiy talablarni qo'yimoqda. Zamonaviy jamiyatga nafaqat tayyor bilimlarni yod olgan, balki mustaqil fikrlaydigan, muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qila oladigan, kreativ va kompyuter savodxonligiga ega bo'lgan kadrlar kerak. Shu sababli, ta'lim muassasalarida o'quvchi va talabalarning shunchaki passiv tinglovchi (obyekt) bo'lib qolishiga yo'l qo'yib bo'lmaydi. Ularni dars jarayonining faol ishtirokchisiga (subyektiga) aylantirish, ya'ni bilish faolligini mutanosib ravishda oshirish bugungi kun pedagogikasining eng birinchi darajali va dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi.

An'anaviy ta'lim tizimida uzoq yillar davomida "o'qituvchi gapiradi — talaba tinglaydi" sxemasi ustunlik qilib keldi. Biroq, XXI asr axborot asridir. Hozirgi yoshlar axborotni juda tez qabul qiladi va an'anaviy monologik darslarda tezda zerikib qoladi, diqqati tarqaladi. Natijada darsga bo'lgan qiziqish, ya'ni o'quv motivatsiyasi pasayib ketadi. Aynan mana shu muammoni hal etish, talabalarning ichki intellektual salohiyatini uyg'otish va ularni darsga jalb qilish uchun interaktiv metodlar, ya'ni o'zaro hamkorlikka asoslangan texnologiyalar hayotiy zaruriyatga aylandi. Interaktiv metodlar orqali ta'lim oluvchilar faqat tayyor ma'lumotni iste'mol qilmaydi, balki dars davomida bahs-munozara qiladi, tahlil qiladi va bilimni o'zlari izlab topadi. Bu esa olingan bilimlarning mustahkam va umrbod xotirada qolishini ta'minlaydi.

O'quvchilar va talabalarning bilish faolligini oshirish, ta'limni jadallashtirish hamda interaktiv texnologiyalarni darsga joriy etish masalalari uzoq yillardan buyon jahon va respublikamiz olimlari tomonidan keng tadqiq etib kelinmoqda. Xorijiy va MDH davlatlari olimlaridan Y.A.Komenskiy, L.S.Vigotskiy, V.V.Davidov, Sh.A.Amonashvili, shuningdek, interaktiv ta'lim asoschilari hisoblangan J.Dyuining qarashlarida bilish faolligi masalalari fundamental tarzda o'rganilgan. Respublikamizda esa ta'limni modernizatsiya qilish va interaktiv metodikani rivojlantirishga J.G'.Yo'ldoshev, S.A.Madyarova, R.A.Mavlonova,

N.N.Azizxo‘jayeva, M.H.Toxtaxodjayeva kabi yetakchi pedagog olimlarimiz ulkan hissa qo‘shganlar. Biroq, raqamli ta‘lim muhiti rivojlanayotgan hozirgi davrda interaktiv metodlarni darsning har bir bosqichiga moslab, individual tarzda qo‘llash va talabalarning kognitiv (bilish) jarayonlarini boshqarish metodikasi hali ham qo‘shimcha tadqiqotlarni va amaliy tavsiyalarni talab qilmoqda.

Mazkur tadqiqot ishining bosh maqsadi — ta‘lim jarayonida interaktiv metodlardan tizimli va maqsadli foydalanish orqali talabalarning bilish faolligini oshirish, ularning mustaqil fikrlash hamda muammoli vaziyatlardan chiqish ko‘nikmalarini rivojlantirish yo‘llarini ilmiy va amaliy jihatdan asoslab berishdan iborat. Tadqiqotning obyekti sifatida oliy va o‘rta maxsus ta‘lim muassasalarida tashkil etiladigan zamonaviy o‘quv-tarbiya jarayoni olingan. Tadqiqotning predmeti esa ushbu o‘quv jarayonida interaktiv metod va texnologiyalarni qo‘llash orqali talabalarning bilish faolligini, kognitiv kompetensiyalarini hamda mustaqil ijodiy tafakkurini rivojlantirish shakllari, usullari va mexanizmlaridan iborat.

Ishni yozish davomida mavzuni har tomonlama xolis yoritish maqsadida bir qator ilmiy-pedagogik metodlardan foydalanildi. Jumladan: mavzuga oid falsafiy, pedagogik va psixologik adabiyotlarni qiyosiy-mantiqiy tahlil qilish (nazariy metod); ilg‘or pedagoglarning ish tajribalarini o‘rganish va umumlashtirish; talabalar o‘rtasida o‘tkazilgan pedagogik kuzatishlar, suhbat va so‘rovnomalar (anketa); shuningdek, interaktiv darslarning natijalarini baholashga qaratilgan pedagogik eksperiment (tajriba-sinov) va statistik tahlil metodlari.

Ushbu ishning ilmiy yangiligi shundaki, unda interaktiv metodlar shunchaki darsni qiziqarli qilish vositasi emas, balki talabaning ichki intellektual motivatsiyasini shakllantiruvchi va ularni "subyekt-subyekt" tizimida mustaqil izlanishga undovchi asosiy drayver sifatida ko‘rsatib berilgan. Amaliy ahamiyati esa, tadqiqotda keltirilgan metodik tavsiyalar, dars ishlanmalari andozalari hamda interaktiv o‘yinlar ssenariylaridan maktab o‘qituvchilari, kollej va texnikum pedagoglari hamda oliy ta‘lim professor-o‘qituvchilari o‘z darslarining sifatini va

unumdorligini oshirishda bevosita qo'llanma sifatida foydalanishlari mumkinligidadir.

Xulosa: Zamonaviy axborot asrida an'anaviy ta'lim usullari, ya'ni o'qituvchining monologiga asoslangan "tayyor bilimni uzatish va uni yodlash" modeli bugungi kun talablariga mutlaqo javob bera olmayotganligi ma'lum bo'ldi. Hozirgi davr yoshlari axborotni juda tez qabul qiladi va passiv tinglovchi bo'lishni xohlamaydi. Shu sababli, ta'lim muassasalarida talabalarni darsning oddiy ob'ektidan faol sub'ektiga aylantirish, ularning bilish faolligini mutanosib ravishda o'stirish davr talabidir. Aniqlanishicha, interaktiv metodlarni dars jarayoniga tizimli ravishda joriy etish talabalarni reproduktiv (shunchaki nusxa ko'chirish va eslab qolish) bosqichdan oliy — ijodiy-izlanuvchan (kreativ) faollik bosqichiga olib chiqadi. Talabalar endi fanni faqat baho olish yoki imtihondan o'tish uchun emas, balki undagi muammolarning yechimini topish, amaliyotda qo'llash va shaxsiy intellektual ehtiyojini qondirish uchun o'rgana boshlaydilar. Bu esa o'quv motivatsiyasini tubdan yuqori darajaga ko'taradi.

Interaktiv darslar jarayonida faqatgina nazariy bilimlar berilmaydi, balki bugungi mehnat bozorida eng ko'p talab qilinadigan zamonaviy kompetensiyalar shakllanadi. Tajribalar shuni ko'rsatdiki, guruhlarda ishlash, loyihalarni himoya qilish va bahs-munozaralar jarayonida talabalarda tanqidiy fikrlash (*critical thinking*), ijodkorlik (*creativity*), nutq madaniyati va muloqotivlik (*communication*) hamda jamoada hamkorlikda ishlash (*collaboration*) ko'nikmalari juda tez va samarali rivojlanadi. Tadqiqot davomida barcha interaktiv metodlar shunchaki darsni qiziqarli qilish vositasi emas, balki aniq didaktik maqsadlarga xizmat qiluvchi tizim ekanligi asoslandi. Masalan, darsning kirish qismida "Aqliy hujum" va "Klaster" metodlari talabalarning diqqatini jamlash va mavjud bilimlarni faollashtirishga yordam bersa, asosiy qismda "Keys-stadi" va "Muammoli ma'ruza" yangi bilimlarni chuqur tahlil qilishga xizmat qiladi. Dars yakunida esa "FSMU"

yoki "Insert" metodlari orqali talabalar o‘z bilimlarini mustaqil refleksiylashni (o‘z-o‘zini baholashni) o‘rganadilar.

An’anaviy darslarda ko‘pincha tortinchoq, o‘ziga ishonchi past yoki xato qilishdan qo‘rqadigan talabalar chetda qolib ketar edi. Interaktiv, ya’ni hamkorlik muhitida esa talabalar o‘rtasidagi psixologik to‘siqlar yo‘qoladi. Kichik guruhlarda ishlash jarayonida har bir talaba o‘z fikrini erkin aytish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Xato qilish jazo emas, balki to‘g‘ri yechimga boradigan tabiiy izlanish yo‘li ekanligini talabalar amalda his qiladilar. Bu esa darsdagi umumiy psixologik iqlimni ijobiy tomonga o‘zgartiradi. interaktiv metodlar orqali talabalarning bilish faolligini oshirish — ta’lim sifatini kafolatlovchi, darsga nisbatan yangicha joziba bag‘ishlovchi va pirovard natijada mamlakatimiz taraqqiyoti uchun intellektual salohiyati yuqori, mustaqil fikrlaydigan barkamol avlodni tarbiyalab beruvchi eng asosiy strategik yo‘nalish hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020-yil 23-sentabr, O‘RQ-637-son.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5847-son Farmoni. – Toshkent, 2019-yil 8-oktyabr.
3. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2006. – 160 b.
4. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta’limda innovatsion texnologiyalar (ta’lim muassasalari pedagog-o‘qituvchilari uchun amaliy tavsiyalar). – Toshkent: Iste’dod, 2008. – 180 b.
5. Mavlonova R.A., Rahmonqulova N.H. Innovatsion pedagogika. – Toshkent: O‘qituvchi, 2012. – 230 b.

6. Sayidahmedov N.S. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Movarounnahr, 2003. – 204 b.
7. Toxtaxodjayeva M.H. va boshqalar. Pedagogika. Darslik. – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2010. – 400 b.
8. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2008. – 144 b.
9. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi rasmiy sayti: www.uzedu.uz
10. Ziyonet axborot-ta’lim tarmog‘i portali: www.ziyonet.uz
11. Google Scholar ilmiy maqolalar bazasi: google.com
12. Erudit ilmiy-metodik elektron kutubxonasi: www.elibrary.ru